

*Георгій Кониський – визначний український письменник, філософ,
проповідник, церковний, громадський і культурний діяч
(до 305-річчя від народження)*

*Георгій Кониський. Портрет кінця XVIII ст.
Національний музей історії та культури Білорусі (Мінськ)*

В історії XVIII ст. ім'я Георгія Кониського посідає особливе місце. Вже його сучасники особливо наголошували на його діяльності та наукових працях. Георгію Кониському належать праці з богослов'я, філософії, історії, педагогіки, а також численні слова та промови, що є взірцем ораторського

мистецтва [Евгеній (Болховитинов), митр. 1827, с. 93–95]. Незважаючи на те, що інформаційної порожнечі навколо особистості Георгія Кониського не існувало ніколи (навіть у радянський період), проте про його життя та праці досі написано досить мало. Можливо, найбільш наочно інформаційний вакуум щодо Георгія Кониського виявляється на такому прикладі. Досить відоме ім'я українського філософа Г. Сковороди, проте мало відомий той факт, що викладачем філософії у нього в Києво-Могилянській академії був Георгій Кониський.

Давнє прізвище Кониських, ще до того, як воно було прославлене життям та працями Георгія, мало своїх видатних представників серед українського козацтва та духовенства. Стародавній рід Кониських мав своїх чільних представників серед українського козацтва та духовенства. Фамільні документи Кониських, що збереглися, свідчать, що це були одні з найкращих представників свого часу і народу [Васютинский 1895, с. 260–263]. Один із предків Георгія – ніжинський шляхтич Єремій Касянович Кониський відомий своїми військовими заслугами і відвагою, чим здобув особливу прихильність короля Яна-Казимира (1648-1668) і «королівську іменну грамоту на звільнення від податей та військових постоїв» [Буглаков 2000, с. 60]. У цей період відомий і інший славетний представник роду Кониських – старець Іов, який у другій половині XVIII ст. був ченцем у Київському Пустинно-Миколаївському монастирі. Відомо, що в 1680 році старець Іов брав участь в обранні ігуменом цього монастиря Варлаама Ясинського, згодом митрополита Київського, і поставив свій підпис за його кандидатуру на виборчому акті [Григорович 1861, с. XLVIII]. Наступні нащадки Єремія Кониського завжди займали високе суспільне становище, оскільки належали до козацької старшини та входили до кола місцевої адміністрації Ніжина. Дід Георгія – Іван Кониський – був «війтом» (особою, яка очолювала міський магістрат), а дядько Григорій – «магістратським писарем і перекладачем». Батько ж майбутнього українського вченого, Осип (Йосип) Іванович Кониський з 1715 року відомий як «значковий товариш полковий»

[Григорович 1861, с. XLVIII–XLIX], тобто сотенний урядник, Ніжинського козачого полку. О. Лазаревський наводить універсал Ніжинського полковника В. Я. Жураковського від 14 березня 1715 року про призначення Осипа Кониського «війжджим» для полкового збору ярмаркового мита свого полку в містечко Борзну. Універсал, зокрема, вимагав («наказував»), щоб «війжджому» було надано всіляке сприяння і «самому б звичайну честь <...> надати» [Лазаревский 1893, с. 509].

20 листопада 1717 року в шановній родині Йосипа Кониського народився син. На знак пам'яті святого, що припадала на той день (Григорія Декаполіта), хлопчику було дано при хрещенні ім'я Григорій. Історія не зберегла відомостей про ранній час життя Григорія. Але можна припустити, що досить високе становище родини Кониських цілком задовольняло всім вимогам правильного й мудрого виховання дитини. У 1728 році 11-річним хлопчиком Григорій вступив (імовірно, після закінчення початкової полкової школи в Ніжині) до Києво-Могилянської академії, яка на цей час «була широко відомим центром освіти та науки у всьому слов'янському світі» [Хижняк 1970, с. 68] і «переживала епоху свого повного розквіту» [Титов 2003, с. 161]. Серед її професури були визначні діячі того часу: Стефан Калиновський, Сильвестр Кулябка, Феофан Прокопович, Симеон Тодорський.

За час свого 15-річного перебування в Академії Григорій виявив себе як гідний учень найдостойніших вчителів. Відрізняючись прекрасними здібностями та працьовитістю, він показав блискучі успіхи не лише в гуманітарних науках, але також в історії та фізиці. У 1743 році Григорій Кониський блискуче («з особливою похвалою») закінчив повний академічний курс. Як один з найкращих він був залишений викладачем в Академії. Час було подумати про обрання життєвого шляху. Але рішення в Григорія вже було готове: у 27 років випускник Академії вирішує отримати чернече звання. Постриг Кониського з ім'ям Георгій здійснив 11 серпня 1744

року в Києво-Печерській лаврі тогочасний протектор Академії Київський митрополит Рафаїл Заборовський.

Протягом двох років (1745-1747) Георгій Кониський очолював кафедру поетики (красномовства). за цей порівняно короткий час він встиг зарекомендувати себе як талановитий педагог. Згідно із сучасною оцінкою, він «вперше у вітчизняній науково-педагогічній літературі здійснив глибокий аналіз механізмів освітньо-виховної діяльності, яка є дуже близькою до її сучасного розуміння» [Українська педагогіка у персоналіях 2005, с 192]. З часу заснування Академії в 1632 році і до 1751 року традиційно кожен викладач сам складав відповідний курс дисципліни, що викладається. Складений Георгієм Кониським курс зберігся в низці записів. Як зазначають дослідники, «у книзі поетики Г. Кониського є цікавий розділ про український вірш, про який у ранніх курсах поетики не згадується. Лише у поетиці Митрофана Довгалевського (1736) ми зустрічаємо міркування про слов'янські вірші, але йдеться про вірш польський» [Кашуба 1979, с. 25].

Закінчивши курс поетики, слухачі влаштовували велике академічне свято, яке щороку збирало натовпи глядачів. За традицією п'єсу для свята писав професор, а учні її розігрували. Написав таку п'єсу і Георгій Кониський. Її назва – «Воскресіння мертвих». Вона увійшла до історії української літератури як зразок драми-мораліте. Відповідно до традицій Академії, п'єса мала ілюструвати Життя святих чи роз'яснювати Святе Письмо. Драма (чи, як її іноді називають, трагікомедія) Георгія Кониського мала на меті довести істинність загального воскресіння. Вона написана народною українською мовою. Сам твір спрямований проти невіруючих у загальне воскресіння, називаючи їх «стократ божевільними». Водночас автор викриває «багачів безсовісних» [Кониський], які силою і неправдою забирають надбання ближніх і ігнорують суд Божий. Тут Георгій Кониський торкається внутрішніх відносин тогочасного українського суспільства та, зокрема, захоплення козацькою старшиною маєтків простих козаків. Окрім «Воскресіння мертвих», Георгію Кониському належить ще кілька

драматичних творів аналогічного характеру (на жаль, вони не збереглися), а також низка віршів, написаних ним українською, латинською та польською мовами.

У травні 1747 року відбулося нове призначення Георгія Кониського – на посаду префекта Академії та професора філософії. Призначення на посаду префекта поклало на нього досить велике навантаження. Поряд із зайнятістю настоятельством у Києво-Братському училищному монастирі, членством у Київській духовній консисторії та викладанні, префект академії був відповідальним за чітке функціонування академічної адміністративної системи. До його обов'язків входили прийом та атестація вихованців, вищий нагляд за їхньою поведінкою, призначення інспекторів, контроль руху академічних фінансових коштів, а також канцелярські обов'язки. Щодо іншого призначення – викладача філософії, слід зазначити, що яскравий науковий таланти та високі інтелектуальні здібності Георгія Кониського сформували (і дуже швидко) у його особі професора широких наукових поглядів, а кафедра філософії, яку він очолював, якнайбільше сприяла виявленню його видатних здібностей як вченого та педагога.

На думку сучасних дослідників, «академічна філософія в Україні пройшла досить складний шлях свого становлення та розвитку. За своїм віком українська “шкільна” філософія значно молодша за західноєвропейську. Філософських центрів, на зразок античних, вітчизняна культура не знала ніколи. Якоюсь мірою аналогічна за формою університетської філософії Заходу з'являється у нас пізніше на півтисячоліття» [Красільнікова 2010, с. 81]. У період перебування Георгія Кониського на посаді професора філософії «у Києво-Могилянській академії точилася боротьба двох тенденцій у викладанні філософії: суворе дотримання схоластизованого аристотелізму і тяжіння до філософії Нового часу. У філософському курсі Г. Кониського у всій повноті позначилася складна ситуація зтяжнього перехідного періоду» [Кашуба 1979, с. 42]. Як раніше, на посаді викладача піітики, так і у філософії Георгій виявив себе

самобутнім та оригінальним професором, який вніс суттєві зміни у викладання філософської науки в Академії. Дослідники вважають Георгія Кониського, «останнім аристотеліком у київській Академії», але водночас «і першим представником нового напрямку у викладанні філософії» [Линчевский, 1870, с. 538].

Георгій Кониський викладав філософію в Академії 4 роки (1747-1751). Його філософський курс не був нотатками чи коротким конспектом лекцій, а капітальною працею. Він склав 2 варіанти курсу. Рукопис першого курсу «досі не виявлено» [Кашуба 1979, с. 43], відома лише його назва: «Общая философия перипатетиков, разделенная на четыре отдела, содержащая логику, физику, метафизику и этику, изложенная согласно мыслей главы философов Аристотеля Стагирита в Киеве, в родной православной Могиляно-Заборовской Академии в 1747 и 1748 гг. профессором, преподобнейшим Георгием Конисским, префектом Киевской Академии» [Стратий, Литвинов, Андрушко 1982, с. 38]. Також відомо обсяг рукопису: «близько 500 аркушів дрібного письма» [Григорович 1861, с. XLIX]. Другий варіант курсу зберігся у власноручному записі Георгія Кониського з численними зауваженнями на полях – з доповненнями у вигляді віршів та малюнків, з окремими сентенціями та автографом автора (перебуває у Відділі рукописів РНБ ім. М. Салтикова-Щедрина в Санкт-Петербурзі). Також цей варіант курсу лекцій є в кількох студентських записах, що зберігаються у Відділі рукописів Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. Його назва в перекладі з латини: «Общая философия, разделенная на четыре отдела, содержащая логику, физику, метафизику и этику, изложенная в Киевской Академии под руководством светлей его господина митрополита Тимофея Щербацкого, благодетельнейшего куратора этой Академии, в 1749 г. преподобнейшим отцом Георгием Конисским» [Стратий, Литвинов, Андрушко 1982, с. 38].

Як зазначає М. Кашуба, «філософський курс Г. Кониського, що дійшов до наших днів, яскраве свідчення того, що професор знайомив слухачів з

філософією античного світу, з боротьбою основних напрямів у середньовічній філософії, з вченням мислителів Нового часу – Лейбніца, Вольфа, Декарта, Гасенді, із досягненнями сучасної йому науки, насамперед астрономії та фізики» [Кашуба, 1979, с. 51]. На думку сучасних дослідників, «у філософський курс Г. Кониський включав натурфілософію, логіку, етику, метафізику, вважаючи, що вони покликані полегшити людині не тільки орієнтування у Всесвіті, а й розуміння власного внутрішнього світу, сутнісних взаємозв'язків з Богом, а також сприяти затвердженню морально-етичних норм» [Кравченко 2006, с. 6]. Крім того, зазначається, що «Г. Кониський був одним із перших професорів Києво-Могилянської Академії, хто включив етику до свого філософського курсу, розглядаючи її як практичну науку, яка спрямована на дії людини, які ведуть її до морального добра» [Огороднік І., Огороднік В. 1999, с. 283]. За визначенням самого Георгія Кониського, «етика – наука практична, що стосується людських дій, спрямованих до морального добра або узгоджених зі здоровим глуздом», а «перший обов'язок етики, що керує людськими вчинками, шукати і вчити, в чому полягає досконале добро або найвище благо і щастя» [Конисский 1987, с. 422–431].

У 1751 році Георгія Кониського було затверджено на новій для нього посаді – він очолив кафедру богослов'я в Академії. Саме в цей час він набув широкої популярності як реформатор у сфері богослов'я, зробивши великий внесок у цю науку. 30 серпня 1752 року Георгій Кониський отримує призначення ректора Академії. Однією з перших дій на цій посаді було складання ним т. зв. «Великої інструкції» з програмою обсягу та часу викладання всіх академічних дисциплін, а також регламентацією діяльності студентів і викладачів Академії. Підсумовуючи діяльність Георгія Кониського в Києво-Могилянській академії (1745-1755), насамперед слід звернути увагу на масштаб особистості славнозвісного архіпастиря та його науковий талант. Скрізь, де йому довелося попрацювати, - у галузі красномовства, філософії та богослов'я, а також упорядкування

внутрішнього життя та освітнього процесу Академії – він новатор та творчий реформатор, який вніс багато нового та сучасного йому в саму сутність дисциплін, які він викладав. На цю грань наукового таланту **святителя** звертає увагу відомий церковний історик (і випускник Київської академії 1841 року) митр. Макарій (Булгаков) [Макарий (Булгаков), иером. 1843, с. 162–163]. Те саме кажуть дослідники і про адміністративну діяльність Георгія Кониського підкреслюючи, що «як мудрий ректор Київської академії, він довів її до вищого ступеня процвітання та слави» [Ливотов 1903, с. 230].

Джерела та література

Евгений (Болховитинов), митр. 2009. *Словарь исторический о бывших в России писателях духовного чина Греко-Российской Церкви*, I. Санкт-Петербург, с. 93-95.

Васютинский, Ф., прот. 1895. Семейные документы предков Георгия Конисского, архиепископа Белорусского. *Прибавление к Черниговским епархиальным известиям*, 9, с. 260–263.

Григорович, И., прот. 1861. *Собрание сочинений Георгия Конисского, архиепископа Белорусского*, I. Санкт-Петербург.

Булгаков, М., свящ. 2000. *Преосвященный Георгий Конисский, архиепископ Могилевский*. Минск.

Кашуба, М. В. 1979. *Георгий Конисский*. Москва.

Конисский, Г. 1987. Нравственная философия или этика. *Памятники этической мысли на Украине XVII – первой половине XVIII вв. Антология / авт.-сост., пер. с лат., вступ. ст. и прим. М. В. Кашубы*. Киев, с. 419–522.

Кониський, Г. *Воскресеніє мертвих*. URL: http://litorpys.org.ua/old18/old18_29.htm (дата звернення 25.11.2022).

Кравченко, О. П. 2006. *Вчення про людину у філософії Георгія Кониського і Григорія Сковороди*: Автореф. дис. к. ф. н. Переяслав-

Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди.
Переяслав-Хмельницький.

Красільнікова, О. В. 2010. Становлення академічної філософії в Україні (на прикладі Києво-Могилянської Академії). *Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія «Філософські науки», 7.* Київ, с. 79–103.

Лазаревский, А. М. 1893. *Описание старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления*, II. Киев.

Ливотов, Е. 1903. Георгий Конисский, архиепископ Белорусский. *Православная богословская энциклопедия или богословский энциклопедический словарь* / под ред. проф. А. П. Лопухина, 4. Санкт-Петербург, с. 229–234.

Линчевский, М. 1870. Педагогия древних братских школ и преимущественно древней Киевской Академии *Труды КДА*, III. Киев, с. 537–538.

Макарий (Булгаков), иером. 1843. *История Киевской академии*. Санкт-Петербург.

Огороднік, І. В., Огороднік, В. В. 1999. *Історія філософської думки в Україні*. Київ.

Стратий, Я. М., Литвинов, В. Д., Андрушко, В. А. 1982. *Описание курсов философии и риторики профессоров Киево-Могилянской академии*. Киев.

Титов, Ф. И., проф., прот. 2003. *Императорская Киевская Духовная Академия в ее трехвековой жизни и деятельности (1615–1915 гг.)*. Киев.

Українська педагогіка в персоналіях / за ред. О. В. Сухомлинської. 2005, 1. Київ.

Хижняк, З. І. 1970. *Києво-Могилянська Академія*. Київ.